

8. Мовчун А. Літературні секрети : словник-довідник літературознавчих термінів школяра / Антоніна Мовчун, Леся Мовчун.– Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 224 с.

9. Освітні технології : [навч.-метод.посіб.] / [за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.

10. Павленко С. О. Філологічний калейдоскоп. I частина / С. О. Павленко, О. П. Павленко.– Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2010. – 160 с.

11. Федоров А. Фрактальные системы. Введение в теорию. – [Електронний ресурс] / А. Федорова. – Режим доступу : [http:// asuper.nm.ru/](http://asuper.nm.ru/)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лабенко Олександр – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної освіти та здоров'я людини Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: спеціальна методика вивчення української мови, екологічна освіта.

УДК 81'36-112

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА В УМОВАХ ВНЗ

Тетяна ЛІШТАБА (Кропивницький)

Важливими питаннями навчальної діяльності магістрантів у процесі формування їхньої комунікативної компетентності є засвоєння майбутніми філологами термінологічного словника мовної, мовленнєвої комунікації, вивчення дефініцій комунікативних понять, висвітлення теоретичних засад комунікації, формування практичних комунікативних умінь і навичок.

У статті обґрунтовано доцільність спрямувати навчальну діяльність студентів у комунікативно компетентнісному руслі; розкрито сутність основних комунікативних термінів, які є базовими в процесі формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя, – комунікація, мовна комунікація, інформація.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, мовна комунікація, інформація.

Tetyana Lishtaba

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PHILOLOGISTS UNDER UNIVERSITIES

A key aspect of educational activities is communication. From teacher skills to effectively build a communication depends largely on the outcome of education and training. Effective implementation of the communicative functions possible in the presence of teacher preparedness for its implementation, including certain values, motives, knowledge, skills, abilities, skills, qualities and experience that collectively defined as the integral property of the individual teacher – communicative competence.

Important issues of educational activity of undergraduates in the process of their communicative competence is learning future philologists terminological dictionary of language, speech communication, studying communication concepts definitions, coverage of theoretical principles of communication, formation of practical communication skills.

First professional terminology undergraduates covers general pedagogical, psychological, psycholinguistic, educational, linguistic, literary, language and so on. Which are basic for the development of their own communicative competence and for subsequent professional activities aimed at the establishment and development of communicative abilities of future students. In the article the expediency of direct learning activities of students in communicative competence line; The essence of basic communication terms, which are fundamental in the formation of the communicative competence of future teachers – communication, verbal communication, information.

Key words: *communicative competence, communication, verbal communication, information.*

Для характеристики професіоналізму фахівця будь-якої сфери діяльності нині все частіше використовується поняття комунікативної компетентності. Не менш значиме це питання в сфері підготовки фахівців педагогічного напрямку. Професійні знання для педагога – це ще далеко не все, щоб досягнути успіху у своїй діяльності. Від нього вимагається відчувати й чути вихованців, розуміти їх світ, мотиви, уміти встановлювати як ділові, так і емоційні контакти з групою, з кожним вихованцем окремо, уміти здійснювати педагогічне спілкування. Саме спілкування виявляється складовою педагогічної діяльності, а комунікативна компетентність – складовою професійної компетентності.

Рівень особистісного включення в процес спілкування відображає таке поняття, як комунікативна компетентність.

Комунікативна компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, які проявляються в комунікативних діях і забезпечують ефективність процесу спілкування, це є здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими завдяки розумінню себе та інших при постійній зміні психічних станів, стосунків між особистостями й умов соціального середовища.

Аналіз наукової літератури свідчить, що обґрунтуванням і дослідженням проблеми формування комунікативної компетентності особистості займалися вітчизняні й зарубіжні вчені-лінгвісти, психологи, психолінгвісти, лінгводидакти ХХ століття і продовжують різноаспектні дослідження нині (Н. Бабич, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, Г. Ващенко, В. фон Гумбольдт, Т. Донченко, О. Духнович, О. Леонтєв, Л. Мацько, В. Онищук, М. Пентилюк, О. Потєбня, Т. Симоненко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, В. Тоїдіс, О. Хорошковська, Л. Щерба та ін). Але недостатньо ще вивчено питання щодо особливостей та шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх філологів.

Метою статті є характеристика комунікативно компетентісного спрямування навчальної діяльності студентів; визначення, тлумачення й оцінка основних термінологічних комунікативних понять, які є базовими для формування комунікативної компетентності студентів-магістрантів ВНЗ у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи лінгвістичної комунікації».

У межах підготовки майбутніх філологів у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка в процесі здобуття освітнього рівня «магістр» навчальними планами пропонується вивчення курсу «Основи лінгвістичної комунікації», який має комунікативно-діяльнісне спрямування.

Метою вивчення дисципліни є сформувати систему сучасних прагмалінгвістичних знань про структуру, закономірності та найважливіші

аспекти мовної комунікації; підготувати студентів до ефективних контактів на рівні повсякденного міжособистісного спілкування.

Завдання дисципліни: сформувати професійно-педагогічні навички та вміння, які необхідні магістрантам для їхньої майбутньої наукової роботи; розширити кругозір магістрантів за рахунок вивчення новітніх здобутків вітчизняних та зарубіжних лінгвістів у галузі комунікативної лінгвістики; удосконалити практичну та теоретичну підготовку магістрантів з української мови за рахунок надання необхідного мінімуму теоретичних знань про базові поняття мовленнєвої комунікації, зокрема про мовленнєву діяльність, форми комунікації, засоби комунікації тощо; висвітлити взаємозв'язок та взаємозалежність понять «культура», «мова» та «мовлення»; визначити основні орієнтири дослідження мовних та мовленнєвих явищ у площині сучасної міжкультурної комунікації, що є результатом всебічної глобалізації суспільства.

У результаті вивчення курсу магістранти повинні:

– знати основні поняття й терміни курсу; основні елементи процесу комунікації; мотиви, цілі та функції комунікації; принципи спілкування та максими їх утілення; правила та конвенції спілкування; сутність комунікативної стратегії й комунікативної тактики; комунікативні закони, механізми мовленнєвого впливу; природу комунікативних нерозумінь і конфліктів та засоби виходу з них; методи й прийоми досягнення позитивного результату комунікації;

– уміти застосовувати на практиці отримані знання в конкретних ситуаціях; володіти методологічними прийомами комунікативної поведінки в різних сферах суспільного життя; вести науковий пошук щодо дослідження проблем людської комунікації; володіти методикою та навичками попередження й усунення комунікативних конфліктів.

Важливими питаннями навчальної діяльності магістрантів у процесі формування їхньої комунікативної компетентності є засвоєння майбутніми

філологами термінологічного словника мовної, мовленнєвої комунікації, вивчення дефініцій комунікативних понять, висвітлення теоретичних засад комунікації, формування практичних комунікативних умінь і навичок.

Передусім професійна термінологія магістрантів охоплює загальнопедагогічну, психологічну, психолінгвістичну, дидактичну, лінгвістичну, літературознавчу, лінгводидактичну та ін., які є базовими як для розвитку їхньої власної комунікативної компетентності, так і для наступної професійної діяльності, спрямованої на становлення і розвиток комунікативної здатності майбутніх учнів. Ми проаналізуємо основні терміни курсу «Основи лінгвістичної комунікації», які є нині актуальними й необхідними для формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя в умовах ВНЗ, – комунікація, мовна комунікація, інформація.

Є цілком очевидним, що комунікація, як формальна категорія знань, асоціюється в різних сферах і контекстах по-різному. Не набула сталості й дефініція терміна комунікація. З приводу цього В. Кашкін зауважує, що визначень цього терміна є майже стільки, скільки й авторів, що його досліджували [3, с. 15]. Так, професор Г. Почепцов розуміє під терміном комунікація процеси перекодування вербальної сфери в невербальну та невербальної у вербальну [5, с. 15], вважаючи, що комунікація допомагає посилити диспозиції, що існують у суспільстві, роблячи неявне явним. Відомий дослідник семіотики Р. Якобсон визначив комунікацію, як процес передавання інформації між людьми за допомогою знакових систем (сигналів) [10, с. 199]. Спробу гармонізувати різні точки зору здійснив доктор соціологічних наук, професор Ф. Шарков, запропонувавши три аспекти поняттєвого змісту комунікації: по-перше, комунікація – це засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу, тобто певна структура; по-друге, це спілкування, у процесі якого люди обмінюються інформацією; по-третє, під комунікацією розуміють передавання та масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові частини [9, с. 178]. Професор, доктор

філологічних наук Ф. Бацевич розуміє під комунікацією «смісловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування» [1, с. 33]. У сучасній лінгвістиці, на його думку, виокремилися два підходи до сутності процесу комунікації: механістичний та діяльнісний. У разі механістичного підходу комунікація сприймається як односкерований процес кодування й передавання інформації від адресанта до адресата. У межах другого підходу комунікацію розуміють як спільну діяльність усіх учасників (комунікантів), за якої формується спільний (до певної межі) погляд на об'єкти й дії з ними. Цікаво зазначити, що для східно-європейської філософії комунікація постає явищем технізованим, знеособленим, позбавленим присутності живої людини, тому тут переважають поняття діалогу та спілкування [8, с. 86–87].

Отже, термін комунікація дослідниками різних наукових і професійних сфер дефініюється по-різному. Поділяючи думку Г. Почепцова, під комунікацією в лінгвістичному просторі насамперед розуміємо процес активного та пришвидшеного обміну саме інформацією. Звідси випливає потреба ґрунтовно проаналізувати поняттєву сутність терміна інформація.

Цей міжнародний термін є латинським за походженням (лат. *informatio* «відомості, роз'яснення») і теж неоднозначно дефініюється в науковій літературі. Доведено, що інформація в мові та мовленні як об'єкт наукового аналізу набула актуальності від появи лінгвістики тексту, зокрема з 60 років ХХ ст. Сучасні мовознавці активно застосовують поняттєвий апарат теорії інформації, зокрема її базові терміни інформація та інформативність, і в теорії мовної комунікації, і в психолінгвістиці, і в лінгвопрагматиці, і в дискурсології, і в паралінгвістиці, і в лінгвосеміотиці та в інших інтегративних напрямках лінгвістичної науки. Здатність мови як природної знакової системи передавати інформацію впливає з її найважливішої соціальної функції – комунікативної, завдяки якій відбувається процес спілкування між індивідами та уможлиблюється процес еволюції людства. Утім мова передає не знання, а саме

інформацію, і від кожної людини залежить, чи зможе вона переробити цю інформацію у власні знання. Тож інформація – це основа знань, інформативність – насиченість повідомлення новою, цінною для реципієнта інформацією. Обидва ці поняття є важливими та визначальними для вивчення комунікативної функції мови/мовлення. Набувши статусу загальнонаукового поняття, термін інформація, зокрема в соціологічному контексті, виявляє низку значень, серед яких: обмін відомостями між людьми, людиною й автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами у тваринному й рослинному світі; передавання ознак від клітини до клітини, від організму до організму (генетична інформація) [7, с. 163]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» інформацію визначено як «відомості про які-небудь події, чинись діяльність і т. ін.; повідомлення про щось; відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях» [2, с. 403].

З метою уточнення меж поняттєвого змісту термінів інформація та комунікація проаналізуємо лексичні значення прикметникових похідних від них: відповідно *інформативний*, *інформаційний* та *комунікативний*, *комунікаційний*. Словником паронімів зафіксовано відмінність їхніх лексичних значень: 1) *інформативний* – який містить інформацію; змістовний; 2) *інформаційний* – який опрацьовує, видає інформацію; довідковий [6, с. 126]. Прикметникові терміни *комунікативний* та *комунікаційний* також мають різні лексичні значення: 1) *комунікативний* – який стосується комунікації як спілкування, обміну інформацією; 2) *комунікаційний* – який стосується шляхів сполучення, транспорту, ліній зв'язку тощо [6, с. 141].

Термін комунікація виявляє високий дериваційний потенціал, який допомагає також розмежувати його значення в різних наукових та технічних сферах і є базовим для творення низки нових термінів гетерогенної структури. Зокрема, у технічних науках, де під комунікацією розуміють деякі просторові та часові зв'язки, активно функціонують такі складені терміноодиниці, як *водні комунікації*, *газові комунікації*, *енергетичні комунікації*, *морські комунікації*,

наземні комунікації, паливні комунікації, повітряні комунікації, транспортні комунікації тощо. У нових гуманітарних галузях (напр., теорія мовної комунікації (ТМК), теорія масової інформації та комунікації, комунікативна лінгвістика) іменник *комунікація* та прикметник *комунікативний* є важливими компонентами багатьох моделей складених термінів: 1) «прикметник + іменник *комунікація*»: *вербальна комунікація, візуальна комунікація, масова комунікація, міжкультурна комунікація, міжособистісна комунікація, невербальна комунікація, художня комунікація*; 2) «іменник + іменник *комунікація*»: *бар'єри комунікації, інформативність комунікації, канал комунікації, компоненти комунікації, моделі комунікації*; 3) «прикметник *комунікативний* + іменник»: *комунікативна грамотність, комунікативна девіація, комунікативна компетентність, комунікативна лінгвістика, комунікативна мета, комунікативна поведінка, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативне завдання, комунікативне середовище, комунікативний код, комунікативний кодекс, комунікативний конфлікт, комунікативні ресурси та інші*; 4) «прикметник *комунікативний* + іменник + іменник»: *комунікативна функція мови, комунікативний паспорт мовця (людини), комунікативний тип мовця*; 5) «іменник + прикметник *комунікативний* + іменник»: *діалогове комунікативне середовище, правила комунікативного етикету, принципи комунікативного кодексу та інші*; 6) «прикметник + іменник + іменник *комунікація*»: *мовленнєво-риторична складова комунікації, невербальні системи комунікації, теоретичні моделі комунікації та інші*; 7) «іменник + іменник + прикметник *комунікативний* + іменник»: *правила узгодження комунікативної взаємодії*; 8) «прикметник + прикметник *комунікативний* + іменник»: *міжнародні комунікаційні потоки та інші* [4].

Отже, термін *комунікація* має багатозначну природу та є базовим для творення за різними моделями низки похідних гетерогенних терміноодиниць. Мовна комунікація (МК), будучи об'єктом пильної наукової уваги в наш час, набула вмотивованої актуальності й у системі вищої освіти. Як інтегративна

теоретична галузь на стику лінгвістичних, риторичних, когнітивних, соціальних та культурологічних засад і як академічна дисципліна МК відповідає новим пріоритетам освітньої діяльності в Україні та завданням її модернізації в контексті ключових ідей і вимог Болонського процесу і має бути спрямована на формування комунікативної компетентності кожного студента, майбутнього вчителя, який передасть свої знання і вміння своїм учням, прийдешнім поколінням.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации : [учебн. пособие] / В. Б. Кашкин. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.
4. Онуфрієнко Г. С. Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання / Г. С. Онуфрієнко. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2009. – 70 с.
5. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Реал-бук, К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
6. Словник паронімів української мови / [уклад. Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська]. – К. : Освіта, 2008. – 320 с.
7. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В. Г. Городяненко]. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.
8. Тлумачний словник філософських термінів. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
9. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации : [учебник для вузов] / Ф. И. Шарков. – М. : ИД «Социальные отношения», Изд-во «Перспектива», 2003. – 248 с.
10. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон // Структурализм : «за» и «против». – М., 1975. – С. 193–230.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ліштаба Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови КДПУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: ономастика, українська антропоніміка, проблеми культури та стилістики української мови.